

*Наталія ДІУС,
провідний спеціаліст
НН Інституту євроінтеграційних
досліджень ДВНЗ «УжНУ»*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті викладено основні аспекти модернізації вищої освіти в Україні на шляху інтеграції в європейський освітній простір як одного з методів міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти та досліджено вплив глобалізації на цей процес.

Ключові слова: модернізація, вища освіта, глобалізація, міжнародна співпраця, інтеграція.

В статье изложены основные аспекты модернизации высшего образования в Украине на пути интеграции в европейское образовательное пространство как одного из методов международного сотрудничества в области высшего образования и исследовано влияние глобализации на этот процесс.

Ключевые слова: модернизация, высшее образование, глобализация, международное сотрудничество, интеграция.

The article outlines the main aspects of the modernization of higher education in Ukraine towards integration into the European educational space as one of the methods of international cooperation in higher education and investigated the influence of globalization on this process.

Keywords: modernization, higher education, globalization, international cooperation, integration.

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до інтеграції і розвитку освіти. Тож не дивно, що на початку 21 століття освіта стала предметом пріоритет-

ної уваги міжнародної політики. Проявом такої тенденції стало міжнародне співробітництво серед вищих навчальних закладів усього світу.

Європейський Союз визнає, що освіта та професійне навчання є життєво важливими для розвитку сучасного суспільства і економіки. Стратегія розвитку Європейського Союзу наголошує на необхідності налагодження співпраці між усіма країнами в цьому напрямі, а також обміну знаннями між ними. Для України, як повноцінного суб'єкта міжнародної політики, актуальним залишається реформування державної політики з метою інтеграції до єдиного європейського освітнього простору. Одним з таких напрямів державної політики є необхідність модернізації вищої освіти нашої держави до умов Європейського Співтовариства.

Мета статті полягає у дослідженні закономірностей, тенденцій і перспектив процесу модернізації вищої школи України в умовах глобалізації і визначенні на цій основі основних шляхів його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Геополітична спрямованість сучасного цивілізаційного процесу визначається його глобалізацією, зростанням значущості гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку, підвищенням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, соціальних і гуманітарних чинників економічного прогресу, утвердженням пріоритетності базових засад сталого розвитку.

Однією з найважливіших сфер розвитку євроінтеграції є сфера вищої освіти, де вона набула форм Болонського процесу, який наголошує на необхідності європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, посиленні конкурентоспроможності європейської системи освіти.

Його головна мета – консолідувати зусилля наукової та освітянської громадськості й урядів для суттєвого підвищення конкурентоспроможності європейської ви-

щої освіти і науки у світовому вимірі, а також для підвищення ролі цієї системи у соціальних перетвореннях. Це зумовлено реальними змінами, що відбуваються на теренах Європи і світу: проблемами глобалізації, становленням інформаційного суспільства, посиленням міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів, головно, об'єктивно сформованою потребою навчитися жити разом, зберігаючи власну етнічну, культурну, релігійну та іншу різноманітність і водночас розуміючи та поважаючи один одного [1].

Сучасне постінформаційне суспільство характеризується актуальними та потенціальними перетвореннями в освітніх системах. Світ на порозі виникнення глобальної системи освіти.

Нинішні світові глобалізаційні процеси відбуваються у час, коли «основним ресурсом стає інформація, а фактором, що стимулює чи обмежує розвиток суспільства, – знання» [2]. Перехід від індустріальних до інформаційних технологій стає помітним явищем в усіх провідних країнах світу. Ідеалом, кінцевою метою такого переходу є побудова інформаційного суспільства, у центрі якого постає людина з усім розмаїттям її інтересів та потреб.

В епоху глобалізації простежується природне прагнення до максимальної сумісності систем вищої освіти. Це дасть змогу всім учасникам процесу повною мірою скористатися перевагами культурного різноманіття, невпинно підвищувати якість освіти, полегшити мобільність студентів і забезпечити міждержавне визнання кваліфікацій. В основі Болонського процесу лежать ті ж цінності, що й в основі ширших процесів європейської інтеграції. Сьогодні країни Європи характеризуються певними загальними рисами, водночас культурне різноманіття вони приймають як факт і вважають це перевагою. Наявні такі суттєві переваги: запровадження загальноєвропейських освітніх стандартів, збільшення мобільності студентів і викладачів, безперешкодні можливості запо-

зичення прогресивних зарубіжних освітніх досягнень, розширення ринку праці. Проте така широка інтеграція може зумовити певні негативні наслідки. Триває пошук різних форм інтеграції. Отже, ми перед складною дилемою: як поєднати інтеграцію, що сьогодні необхідна, з великим різноманіттям систем, норм, символів тощо, що характерне для держав західного регіону (особливо в галузі культури й освіти) [3].

Є кілька аспектів, що пов'язують глобалізацію із забезпеченням якості освіти:

- конкурентоздатність держав на світовому ринку експорту освіти;
- міжнародна мобільність робочої сили (впевненість, що випускники вітчизняних ВНЗ можуть ефективно працювати всюди, в Україні або в інших країнах);
- бажання подальшого розвитку угод з іншими країнами про взаємне визнання кваліфікацій (для того, щоб підтримати нашу освітню індустрію і надати можливість працевлаштування нашим випускникам в інших країнах або в іноземних фірмах, що працюють в Україні);
- збільшення кількості вітчизняних та іноземних студентів. Її швидке зростання говорить про необхідність забезпечити студентів та інших споживачів освіти у відносно високій якості вищої освіти (цей аспект проблеми стає все більш важливим в Україні, оскільки вітчизняні вищі навчальні заклади залучають велику кількість платних вітчизняних й іноземних студентів, для яких вартість і якість диплому, освітньо-кваліфікаційного рівня є важливою інвестицією).

Українська освітня система вимагає серйозних змін у підходах до навчання, структури й змісту навчального процесу, мотивованого навчання студентів і, врешті-решт, відповідність здобутих студентами знань до попиту з боку роботодавців.

Країни-учасниці Болонського процесу підтримують участь ВНЗ та студентства у Болонському процесі і вважають, що лише активна участь усіх партнерів у про-

цесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Усвідомлюючи, який внесок авторитетні ВНЗ можуть зробити в економічний та соціальний розвиток, країни-учасниці сходяться на тому, що університети повинні бути уповноваженими приймати рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління. Вони закликають ці навчальні заклади і в подальшому впроваджувати реформи в усі сфери свого життя.

Забезпечення якісного рівня вищої освіти є одним із головних завдань, невід'ємних від соціальної сфери. Якість освіти значною мірою регулюється стандартами вищої освіти. При розробці стандартів ураховуються процеси створення єдиного освітнього простору в Європі. Рекомендації щодо нормативних вимог визначаються згідно з Лісабонською конвенцією і Болонською декларацією.

З метою незалежного забезпечення якісних показників освітньої діяльності законодавство України передбачає чіткий та прозорий механізм її регулювання, основними складовими якого є інституції ліцензування, атестації та акредитації. З цією метою в Україні створена відповідна державно-громадська інституція – Державна акредитаційна комісія (ДАК), яка забезпечує додержання вимог до вищої та професійно-технічної освіти шляхом встановлення відповідних нормативних показників до їх ліцензування та акредитації. До складу ДАК входять представники громадськості – найвідоміші вчені, ректори навчальних закладів та державні особи.

Держава здійснює контроль рівня якості освіти і фахової підготовки за допомогою показників якості вищої освіти, яку набула особа в результаті реалізації вищим навчальним закладом освітньо-фахової програми підготовки за критеріями досягнення цілей вищої освіти.

Для України друга половина ХХ та початок ХХІ стст. ознаменувалися безпрецедентним піднесенням значення освіти і науки як чинників забезпечення комплексного розвитку держав у цілому та кожного члена суспільства зокре-

ма. Від стану освіти і науки та від ефективності державної політики у цих сферах залежить вирішення завдання консолідації українського суспільства, формування єдиного гуманітарного, інтелектуального, інформаційного і культурного просторів, залежить те, чи зможе Україна посісти гідне місце в сучасному світі. Саме тому, одним з найважливіших стратегічних завдань на сучасному етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Саме тому інтегрування в Європейський освітній простір, запровадження основних положень Болонського процесу передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців з вищою освітою. У програмних європейських документах щодо розвитку вищої освіти зазначається, що університети значною мірою повинні зберігати свої власні традиції, надбання, школи. Тому мова не йде про пряме запровадження закордонного досвіду в навчальний процес українських університетів.

Інтеграція в європейський освітній простір потребує вироблення і впровадження нових механізмів, серед яких: запозичення досвіду сусідніх з Україною держав-членів ЄС; адаптування законодавства України до вимог Болонського процесу; спільна підготовка фахівців у європейських вищих навчальних закладах та обмін випускниками; вирішення проблем юридичного визнання дипломів українських вишів у країнах ЄС; створення умов для закріплення фахівців, що закінчують навчання; недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси України у жорстких умовах світової конкуренції та інші виклики.

Слід зазначити, що практика роботи Міністерства освіти і науки, загалом вищої школи України за останні роки значно наблизилася нас до реалізації ідеї входження до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), яка базується на інституційній автономії, академічній свободі, рівних можли-

востях та демократичних принципах, які сприятимуть мобільності, підвищуватимуть можливості працевлаштування. Саме на досягнення названих пріоритетів спрямована сучасна стратегія розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти до 2020 року [4].

Навколо вищої освіти групуються багато ключових питань глобалізації: транснаціональна освіта; забезпечення міжнародної якості; підприємницькі підходи до функціонування освіти; інформаційна і комунікаційна технології та віртуальні навчальні заклади; поява нових освітніх посередників – провайдерів освіти, проблеми рівноправності та доступності освіти тощо. Величезне накопичення, обробка і майже миттєва передача інформації завдяки злиттю інформаційної та комунікаційної технологій – ключовий аспект глобалізації. Це життєздатна інфраструктура, яка включає час і простір, полегшує економічний й політичний розвиток суспільства. Стосовно вищої освіти ці технології розглядаються як такі, що надають можливості скорочення витрат на студента завдяки переміщенню курсів і бібліотечних матеріалів в онлайнове середовище. Ця стратегія також підвищує можливості для отримання транснаціональної освіти і умови для нових посередників надавати освіту, не вдаючись до традиційної інфраструктури із застарілим інструментарієм, до паперових бібліотек.

Враховуючи зазначене та з метою приведення мережі вищих навчальних закладів України до європейської практики, пропонується здійснювати оптимізацію мережі у два етапи:

– на першому етапі провести передачу вищих навчальних закладів, підпорядкованих міністерствам і відомствам, до сфери управління Міністерства освіти і науки України;

– на другому етапі здійснити укрупнення вищих навчальних закладів шляхом їх об'єднання та створення університетів регіонального типу.

Лише за умов раціональної та зваженої оптимізації вищі навчальні заклади отримують можливість успішно розвиватися в єдиному освітньому просторі, матимуть необхідну методичну і наукову підтримку.

На шляху інтегрування в європейський освітній простір вищій школі України необхідно послідовно і якісно вирішити низку конкретних завдань, серед яких:

- формування національної системи кваліфікацій;
- визнання попереднього навчання та освіта протягом життя;
- розвиток дистанційної освіти;
- упровадження елементів відкритої освіти;
- інтеграція освіти і науки;
- забезпечення пріоритетності дослідницьких університетів в інноваційному поступі України.

Завдання вищів, на наш погляд, – формувати власне освітнє середовище, культурну організацію навчання, культуру викладачів і студентів, культуру оцінювання навчальних досягнень студентів, культуру забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців та науково-педагогічних працівників. Справжня європеїзація як наочний аналог модернізації української освітньої галузі починається тільки сьогодні. Її елементами, зокрема, є [5]:

а) припинення безконтрольного зростання кількості вищих навчальних закладів та сертифікації ними всіх нових нібито «модних», але непрофільних для них спеціальностей – цей процес у минулому вже зробив нас, на жаль, міжнародним посміховиськом;

б) сполучення освіти і науки, концентрація державних та інших доступних ресурсів розвитку в руках провідних – як сьогодні, так і історично – вищих навчальних закладів, які мають загально визнані наукові досягнення;

в) поступове приведення державного замовлення у відповідність із справжніми потребами бюджетного сектора, а також вивчення можливостей стратегічного прогнозування потреб ринку праці;

г) деідеологізація – очищення від спотворень викладання історії та літератури, акцентування багатогранності української ідентичності та культурної спадщини, виховання громадянськості зокрема – і як ключового елемента загальноєвропейської макроідентичності;

д) пропаганда в суспільстві необхідних вже сьогодні вітчизняному і міжнародному ринку праці інженерно-технічних спеціальностей і надання відповідної підтримки ВНЗ, що їх культивують;

е) аналіз можливостей створення і розвитку кількох, так званих, здвоєних програм (на рівні бакалаврату, магістрату і докторату – Ph.D., «доктора філософії») – з провідними університетами країн ЄС, концентрація уваги на сфері поширення викладання іноземних мов.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 6–7.
2. Сохраняева Т.В. Гуманистические ориентиры развития системы образования /Т.В. Сохраняева // Философские науки. – 2005. –№9 – С. 117–121.
3. Журавський В. Основні завдання вищої школи щодо реалізації в Україні принципів і завдань Болонського процесу / В.Журавський // Вища школа. –2004. –№ 1. – С. 42–43.
4. Ващук Ф.Г. З практики роботи Закарпатського державного університету щодо наукового забезпечення процесу інтеграції в європейський освітній простір / Ф.Г. Ващук // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип.3. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – С. 220.
5. Сенашенко В. Интеграционные процессы в сфере образования / В. Сенашенко // Вестн. высш. шк. – 2006. – № 3. – С. 10–15.